

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against
Women (CEDAW)

КОНВЕНЦИЈА О УКИДАЊУ СВИХ ОБЛИКА
ДИСКРИМИНАЦИЈЕ ЖЕНА

**ОДРЕДБЕ КОНВЕНЦИЈЕ
СА КОМЕНТАРИМА И ПИТАЊИМА**

КОНВЕНЦИЈА О УКИДАЊУ СВИХ ОБЛИКА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ ЖЕНА

Одобрена и предложена за потпис, ратификацију и приступање Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 34/180 од 18. децембра 1979.
Ступила на снагу 3. септембра 1981. у складу са чланом 27.(1)

Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women – CEDAW), често се описује као међународна повеља о правима жена. Састоји се од преамбуле и 30 чланова, дефинише дискриминацију жена и програм националне акције за укидање дискриминације жена.

Прихватањем Конвенције, државе се обавезују на предузимање низа мјера против свих облика дискриминације жена, укључујући:

- уградњу принципа равноправности полова у правни систем, укидање свих дискриминаторних закона и усвајање закона који ће забранити дискриминацију жена;
- успостављање судова и других јавних институција како би се осигурала ефикасна заштита жена од дискриминације; и
- обезбјеђење укидања сваког чина дискриминације жена од стране других лица, организација или предузећа.

Конвенција осигурава основу за остваривање равноправности жена и мушкараца кроз обезбјеђивање женама једнаког приступа и једнаких могућности у политичком и јавном животу, образовању, здрављу и запошљавању. Државе чланице се обавезују да предузму све одговарајуће мјере, укључујући законодавство и привремене специјалне мјере, како би жене могле уживати своја људска права и основне слободе.

Ова Конвенција је једини пакт о људским правима који афирмише репродуктивна права жена и усмјерена је на културу и традицију као утицајне силе које обликују родне улоге и породичне односе. Она афирмише права жена да стекну, промијене или задрже своје држављанство и држављанство њихове дјеце. Државе чланице се такође обавезују да предузму све одговарајуће мјере против свих облика трговине и експлоатације жена.

Државе које су ратификовале или приступиле Конвенцији су обавезне да примјењују њене одредбе у пракси. Оне су такође обавезне подносити извјештаје, најмање сваке четири године, о мјерама које су предузеле да би се усагласиле са обавезама према Конвенцији.

За више информација погледајте:

1. “Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women”. Division for the Advancement of Women. <<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm>>

Садржај

Члан 1: Дискриминација	4
Коментар	4
Одговорност и примјена: Питања.....	4
Члан 2: Обавезе држава.....	5
Коментар.....	5
Одговорност и примјена: Питања.....	5
Члан 3: Гарантовање људских права и основних слобода	6
Коментар.....	6
Одговорност и примјена: Питања.....	6
Члан 4: Посебне мјере.....	7
Коментар.....	7
Одговорност и примјена: Питања.....	7
Члан 5: Стереотипне полне улоге и предрасуде	8
Коментар.....	8
Одговорност и примјена: Питања.....	8
Члан 6: Сексуална експлоатација жена	9
Коментар.....	9
Одговорност и примјена: Питања.....	10
Члан 7: Политички и јавни живот.....	10
Коментар.....	11
Одговорност и примјена: Питања.....	11
Члан 8: Међународно представљање и учешће.....	12
Коментар.....	12
Одговорност и примјена: Питања.....	12
Члан 9: Држављанство	12
Коментар.....	13
Одговорност и примјена: Питања.....	13
Члан 10: образовање	13
Коментар.....	14
Одговорност и примјена: Питања.....	15
Члан 11: Запослење.....	16
Коментар.....	17
Одговорност и примјена: Питања.....	18
Члан 12: Здравље.....	20
Коментар.....	20
Одговорност и примјена: Питања.....	21
Члан 13: Друштвене и економске бенефиције	23
Коментар.....	23
Одговорност и примјена: Питања.....	23
Члан 14: Жене на селу.....	24
Коментар.....	24
Одговорност и примјена: Питања.....	25
Члан 15: Једнакост пред законом у грађанским парничним предметима	26
Коментар.....	26
Одговорност и примјена: Питања.....	27
Члан 16: Брак и породични живот	28
Коментар.....	28
Одговорност и примјена: Питања.....	29

Члан 1: Дискриминација

За сврхе ове Конвенције, израз „дискриминација жена” означава сваку разлику, искључење или ограничење у погледу пола, што има за посљедицу или циљ да женама угрози или онемогући признање, остварење или вршење људских права и основних слобода на политичком, економском, друштвеном, културном, грађанском или другом пољу, без обзира на њихово брачно стање, на основу равноправности мушкараца и жена.

Коментар

Члан 1 пружа дефиницију дискриминације над женама која се примјењује у свим одредбама Конвенције. За разлику од ранијих споразума, као што су међународни споразуми о грађанским и политичким правима и о економским, друштвеним и културним правима, који се односе на дискриминацију или разлике на основу пола, члан 1 успоставља да се Конвенција бави дискриминацијом над женама, коју онда подробно објашњава.

Конвенција дефинише дискриминаторне праксе како би укључиле било које разлике, било по начину разликовања, искључивања или ограничења, на основу пола, које имају за циљ или посљедицу спречавање или ометање признавања жена, било да су удате или неудате, и уживање њихових људских права у истој мјери као и мушкарци. Ово укључује намјерну и ненамјерну дискриминацију, различит третман, као и третман који различито утиче и иде на штету жена у односу на мушкарце. Члан 1 јасно објашњава да Конвенција има за циљ да елиминише дискриминацију у свим јавним сферама, што укључује политичке, економске, друштвене и грађанске области. Имајући у виду чињеницу да је дискриминација над женама можда најутврђенија у приватној сфери, то такође укључује дискриминацију у „било којој другој области“ у њеном досегу, тиме обухватајући разлике у приватној сфери или домаћинству. У Општој препоруци 19, CEDAW Комитет је закључио да насиље засновано на полу – насиље над женом зато што је жена или које диспропорционално утиче на жене, било да је извршено од стране јавних власти или неке особе, организације или предузећа – спада под дефиницију члана 1.

Одговорност и примјена: Питања

Да ли устав, уколико постоји, укључује гаранцију једнакости жена и мушкараца у заштити и уживању људских права? Да ли забрањује дискриминацију над женама на основу пола и брачног статуса? Ако јесте, да ли се примјењује у пракси? Ако не, шта се ради да би се измијенио устав? Постоје ли препреке таквим амандманима? Ако постоје, које?

Постоје ли закони или политике које дефинишу дискриминацију над женама? Шта кажу? Да ли укључују у своју дефиницију неки акт који узрокује или има за посљедицу различит третман жена у односу на мушкарце? Да ли укључују законе, праксе или политике (било законодавне, административне, уобичајене или традиционалне) које погоршавају или поништавају признање жена и њихово уживање грађанских, политичких, економских, друштвених, културних и других права?

Да ли је правна дефиниција дискриминације довољно широка или довољно широко интерпретирана како би била компатибилна с оном у Конвенцији? Да ли дефиниција покрива праксу која, иако нема намјеру да дискриминише, ипак је дискриминаторна, неразумна и неоправдана?

Да ли правна дефиниција дискриминације обухвата дискриминацију над женама од стране приватних институција и појединаца? Да ли правна дефиниција дискриминације укључује дискриминацију над женама у приватној или домаћој сфери?

Да ли правна дефиниција дискриминације укључује насиље над женама засновано на полу?

Члан 2: Обавезе држава

Државе чланице осуђују дискриминацију жена у свим видовима, сагласне су да спроводе свим одговарајућим средствима која им стоје на располагању и без одлагања политику укидања дискриминације жена и ради тога се обавезују:

- а. да унесу принцип равноправности мушкараца и жена у своје националне уставе или одговарајуће законе, ако то већ нису учиниле, као и да обезбиједи, законским или другим одговарајућим мјерама, практичну примјену тог принципа;
- б. да усвоје одговарајуће законске и друге мјере, укључујући и санкције када је потребно, којима се забрањују сви видови дискриминације жена;
- в. да уведу правну заштиту права жена на равноправној основи с мушкарцима и да путем надлежних националних судова и других јавних институција обезбиједи ефикасну заштиту жена од сваког поступка којим се врши дискриминација;
- г. да се уздрже од сваког поступка или праксе дискриминације жена и обезбиједи да јавни органи и институције поступају у складу с овом обавезом;
- д. да предузму све потребне мјере за отклањање дискриминације жена од стране било ког лица, организације или предузећа;
- е. да предузму све одговарајуће мјере, укључујући и законодавне, ради измјене или укидања постојећих закона, прописа, обичаја и пракси који представљају дискриминацију жена;
- ж. да ставе ван снаге све унутрашње казнене одредбе којима се врши дискриминација жена.

Коментар

Члан 2 обавезује државе потписнице Конвенције да осуде дискриминацију над женама и елиминишу је путем уставних, правних и других одговарајућих средстава. Обавезе држава потписница да укину дискриминацију над женама под чланом 2 проширују се на јавне власти и институције, појединце, организације и предузећа. Државе потписнице су дужне да осигурају да се јавна и приватна тијела, као и појединци, уздржавају од дискриминације над женама и укину је. Првобитан захтјев члана 2 је да се начело једнакости жена и мушкараца мора укључити у устав и остало одговарајуће законодавство. Државе такође морају елиминисати правне основе за дискриминацију, ревидирајући постојећи грађански и кривични закон и закон о раду. Обавезе дате у члану 2 прекорачују реформу закона и захтијевају од држава потписница да осигурају практично остварење начела једнакости жена путем правних и других одговарајућих средстава.

Одговорност и примјена: Питања

Постоје ли политике или праксе владе и других јавних институција које дискриминишу жене? Постоје ли закони или административне или друге праксе које дискриминишу жене? Могу ли подручја у којима су жене дискриминисане у пракси бити идентификована? Која средства се користе да се идентификују таква подручја? До које мјере политике или праксе владе и других јавних институција поништавају или погоршавају признање, уживање и кориштење људских права од стране жена? Да ли су ове политике и праксе у процесу измјена или укидања?

У државама у којима устав није укључивао гаранцију недискриминисања у вријеме ратификације Конвенције, да ли је устав промијењен како би се додала таква гаранција? Ако није, да ли је процес промјене устава започео?

Да ли је држава провела или промијенила законодавство које би се бавило дискриминацијом у специфичним областима описаним у суштинским члановима Конвенције (који се односе на образовање, здравство, запослење, итд)?

Да ли су неки закони, одредбе или политике биле донесене како би регулисале опхођење службених институција, јавних власти и јавних службеника према женама? Да ли се ти закони проширују на појединце, организације или предузећа?

Да ли је држава предузела испитивање дискриминаторних импликација закона?

Да ли је настојала обезбиједити да закони и политике које забрањују дискриминацију буду ефикасно стављене на снагу путем судског система?

Да ли су развијена посебна средства и начини исправке који би омогућили женама да траже своја права? Ако је тако, колико су ефикасни? Колико је случајева дискриминације изнесено пред суд или друга тијела у посљедње четири године? Како су пресуђени?

Да ли су успостављени посебни механизми, као што је комисија или канцеларија омбудсмена, који би промовисали и штитили права жена? Да ли су успостављени посебни механизми који надгледају примјену Конвенције? Ако постоје, како дјелују и какав је њихов учинак?

Да ли је држава покушала, путем законодавства и других програма, утицати на промјене обичаја и пракси које дискриминишу жене или непрекидно омогућавају дискриминацију? Нарочито, да ли је држава покушала, путем законодавства и других програма, утицати на насиље над женама засновано на полу?

Постоје ли неке санкције или казне, попут новчаних казни или губитка владиних уговора, које се изричу због дискриминације над женама? Ако постоје, које су? Да ли су биле примијењене?

Које су мјере, уколико уопште постоје, биле усвојене како би се унаприједила или побољшала ситуација жена, и загарантовале њихове основне слободе и једнака права?

Које су практичне препреке које спречавају жене да постигну свој пуни развој, фундаменталне слободе или једнака права?

Члан 3: Гарантовање људских права и основних слобода

Државе чланице предузимају у свим областима, посебно политичкој, друштвеној, економској и културној, све прикладне мјере, укључујући законодавне, да би обезбиједиле потпун развој и напредак жена, како би им се гарантовало остваривање и уживање права човјека и основних слобода равноправно с мушкарцима.

Коментар

Овај члан налаже државама потписницама да предузму све одговарајуће мјере, укључујући законодавне, у свим областима како би се спроводиле политике наведене у члану 2 Конвенције. Обавеза има за циљ да загарантује женама основна људска права и основне слободе засноване на једнакости са мушкарцима, као и да осигура њихов пуни развој и напредак.

Одговорност и примјена: Питања

Да ли постојећи закони, праксе и административне политике осигуравају пуни развој и напредак жена? Да ли жене имају једнак приступ као мушкарци, према закону и у пракси, политичким процесима, друштвеним услугама, здравственој њези, образовању, програмима развоја писмености, запослењу, власништву и социјалној добробити?

Да ли је уживање људских права и основних слобода од стране жена засновано на једнакости са мушкарцима, загарантовано уставом или другим одговарајућим законима? Које су практичне препреке које спречавају жене да постигну пуни развој и уживају људска права и фундаменталне слободе на једнакој основи са мушкарцима?

Које су мјере предузете да би се постигао пуни развој и напредак жена, и загарантовало уживање људских права и фундаменталних слобода?

Да ли су донесени неки закони или политике који утичу на положај жена у погледу политичког учешћа и учешћа у друштвеном, економском и културном животу? Да ли су жене дјелотворно учествовале у формулисању оваквих закона или политика? Да ли се ови закони и политике примјењују на задовољство жена?

Члан 4: Посебне мјере

Усвајање посебних привремених мјера од стране држава чланица, чији је циљ да се убрза остварење равноправности мушкараца и жена де факто, не сматра се дискриминацијом како је дефинисана у овој конвенцији, али не смије ни на који начин имати за посљедицу неједнака или различита мјерила; а ове мјере ће престати да важе када се оствари циљ да се свима пруже једнаке могућности и третман.

Усвајање посебних мјера од стране држава чланица, укључујући и мјере садржане у овој конвенцији чији је циљ заштита материнства, не сматра се дискриминацијом.

Коментар

Признајући да жене, чак и ако уживају правну једнакост, не постижу обавезно једнакост и у пракси, члан 4 дозвољава државама да ангажују посебне мјере афирмативне акције док год неједнакости постоје. Ове посебне мјере, које су дефинисане као недискриминаторне чланом 4, су допустиве јер убрзавају *de facto* једнакост жена. Оне су оправдане због тога што је формална једнакост недовољна како би се поправила неравноправност жена у стварности. Поред тога, посебне мјере за заштиту специфичних интереса жена, укључујући материнство, дефинисане су као недискриминаторне.

На својој седмој сједници 1988. године, CEDAW Комитет, иако примијетивши да је учињен значајан напредак у гарантовању правне једнакости жена, нагласио је потребу да се предузму кораци за промовисање *de facto* равноправности. У својој Општој препоруци 5, која је усвојена на овој сједници, Комитет је подстакао државе потписнице да више користе привремене мјере, као што је позитивна акција, преференцијалан третман или систем квота како би се унаприједило учешће жена у образовању, економији, политици и запослењу. У Општој препоруци 8, такође усвојеној на седмој сједници, Комитет је предложио државама потписницама да користе привремене посебне мјере афирмативне акције како би се осигурале једнаке могућности за жене да представљају своје владе на међународном нивоу.

Одговорност и примјена: Питања

Постоји ли службена политика која има за циљ убрзавање *de facto* равноправности жена? Ако постоји, који кораци су предузети да се спроведе ова политика? Јесу ли донесени неки закони за примјену овакве политике?

Које су позитивне или привремене посебне мјере усвојене, било у облику афирмативне акције или другачије, како би се постигла равноправност међу женама и мушкарцима? Које неравноправности ове мјере настоје исправити? Постоје ли посебне мјере за заштиту од трудноће, материнства, здравствена и сигурносна заштита жена на радном мјесту? Ако постоје, које су? Да ли су ефикасне?

Како се ове посебне мјере примјењују? Какве су њихове посљедице? Да ли се прати њихов учинак?

Да ли се посебне мјере сматрају недискриминаторним пред законом?

Који су механизми примјене успостављени? Како они дјелују?

Члан 5: Стереотипне полне улоге и предрасуде

Државе чланице предузимају све одговарајуће мјере:

- а. ради измјене друштвених и културних обичаја у погледу понашања мушкараца и жена да би се отклониле предрасуде, као и уобичајена и свака друга пракса заснована на схватању о инфериорности или супериорности једног или другог пола или традиционалној улози мушкараца, односно жена;**
- б. да породично васпитање обухвати и правилно схватање материнства као друштвене функције и признање заједничке одговорности мушкараца и жена у подизању и развоју дјете, подразумијевајући да се у свим случајевима мора, прије свега, водити рачуна о интересима дјетета.**

Коментар

Члан 5 Конвенције признаје да упркос напорима да се постигне правна и *de facto* равноправност жена, истински напредак према равноправности захтијева фундаменталну друштвену и културну промјену. Члан 5(а) захтијева од држава да се баве друштвеним и културним обрасцима који воде ка дискриминацији и стереотипским улогама жена и мушкараца. Ради се о међусобним односима између мушкараца и жена и настоје се укинути праксе засноване на идејама супериорности или инфериорности једног пола у односу на други, као и стереотипа заснованих на полу. Признајући да је стереотип улога по полу најочљивији у породичном животу, параграф (б) позива државе да осигурају да породично образовање подразумијева важност мајчинства као друштвене функције и подјелу одговорности између жена и мушкараца при подизању дјете.

На својој шестој сједници 1987. године, Комитет је формулисао Општу препоруку 3 која се односи на члан 5. Она наглашава да је разматрање извјештаја показало да захваљујући социо-културалним факторима, стереотипске концепције жена и даље постоје. Оне омогућавају дискриминацију засновану на полу и спречавају примјену члана 5. Комитет је подстакао све државе потписнице да усвоје програме образовања и јавног информисања како би се помогло у укидању предрасуда и важећих пракси које спречавају пуно дјеловање начела друштвене равноправности жена.

И друге препоруке Комитета односиле су се на члан 5. На примјер, у Општој препоруци 1, Комитет је примијетио да, у контексту члана 5, „традиционални ставови по којима се сматра да су жене подређене или да имају стереотипне улоге омогућавају широко распрострањене праксе укључујући насиље или принуде, као што је насиље у породици и злостављање, нежељено вјенчање, напад киселином, кастрирање жена. Такве предрасуде и праксе могу правдати насиље засновано на полу као облик заштите или контроле жена.“

Одговорност и примјена: Питања

Које културне и традиционалне праксе, или начини живота спречавају напредак жена у друштву?

Које су мјере предузете да се промијене друштвени и културни обрасци који воде ка стереотипима или подржавању идеје о инфериорности жена?

Да ли религија или обичаји налажу праксе или вјеровања која спречавају напредак положаја жена? Ако јесте, који су?

Које улоге се очекују од жена и мушкараца у друштву и у породици?

Да ли су улоге жена и мушкараца стереотипно приказане у школским уџбеницима или у медијима?

Које мјере се предузимају да би се укинуло стереотипно представљање жена и мушкараца? Које су препреке укидању ових стереотипа?

Ко се сматра, по закону или обичајима, „главом домаћинства“?

Постоје ли неке врсте послова које се сматрају „мушким“ или „женским“? Који је постотак мушкараца и жена у овим врстама посла?

Које врсте посла женама није допуштено радити, по закону или обичајима?

Да ли се од дјечака и дјевојчица очекује да раде различите задатке код куће или у школи?

Ко је одговоран за дјецу? Да ли се жене и мушкарци једнако брину о дјеци? У случајевима развода, коме се обично додјељује старатељство над дјецом и зашто?

Да ли је донесена нека одредба за образовање о породичном животу у држави? Ако јесте, која?

Како програми образовних институција одражавају овај члан Конвенције?

Да ли мужеви имају право да кажњавају своје жене? Који закон пружа то право? Постоје ли санкције за мужеве који кажњавају жене?

Како жене и мушкарци виде насилно понашање међу супружницима? Постоје ли јавне кампање за подизање свјесности о насиљу над женама као проблему? Ако постоје, да ли покушавају промијенити ставове мушкараца?

Постоје ли програми јавног информисања за обучавање жена о њиховим правима? Ако постоје, у којој мјери медији доприносе тим програмима?

Да ли се у образовању користе материјали о томе како ријешити конфликт између мушкараца и жена на ненасилан начин?

У случајевима гдје је мираз услов или захтјев за важећи брак према обичајима и традицији, колико случајева насиља у вези са миразом се пријављује? Постоји ли законодавство које се односи на ове праксе? Ако постоји, санкционише ли обје стране (тј. оне који траже брачну исплату и оне који плаћају)?

Које су мјере и кораци предузети да се информишу правни службеници о питањима насиља над женама, нарочито у породици?

Постоји ли мјесто гдје се жене могу обратити када су суочене с насиљем у породици? Постоје ли посебне правне јединице које се баве насиљем у породици?

Постоји ли процес који се бави насиљем и сексуално увредљивим филмовима и часописима?

Како правни службеници третирају жртве сексуалног насиља?

Постоје ли посебне процедуре које се баве сексуалним злостављањем дјеце?

Члан 6: Сексуална експлоатација жена

Државе чланице предузимају све одговарајуће мјере, укључујући и законодавне, ради сузбијања свих облика трговине женама, као и искоришћавања проституције жена.

Коментар

Члан се односи на трговину и експлоатацију проституције, али не захтијева од држава да кажњавају жене које се изабрале да буду проститутке. Историјски, међународни закон се бавио експлоатацијом проституције кроз неколико међународних инструмената који се односе на трговину људима и ропство. Ово укључује Конвенцију о ропству 1926. године, промијењену од стране Протокола за амандман Конвенције о ропству 1953. године, Додатну Конвенцију о укидању ропства, трговину робовима, и институције и праксе сличне ропству 1956. године, као и Конвенцију о укидању присилног рада 1957. године. 1949. године договорени су специфични стандарди који се односе на проституцију у Конвенцији о укидању трговине људима и експлоатације проституције других, која осуђује мамљење других за сврхе проституције,

експлоатацију проституције других и забрањује држање бордела. Члан 6 Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације над женама превазилази постојећу међународну одредбу о сексуалној експлоатацији, захтијевајући од жена, не само да проведу и примјењују одговарајуће законодавство, него да се баве узроцима трговине и експлоатације проституције.

У Општој препоруци 19, Комитет скреће пажњу на чињеницу да поред успостављених облика трговине људским бићима постоје нови облици сексуалне експлоатације, укључујући сексуални туризам, упошљавање домаћих снага из земаља у развоју да раде у развијеним земљама и организоване бракове између жена из земаља у развоју и странаца. Члан 6 захтијева од држава да се супротставе овим праксама, као и успостављеним облицима експлоатације.

Одговорност и примјена: Питања

Да ли држава има законодавство да спријечи трговину женама и дјевојкама? Ако има, да ли се ефикасно спроводи? Какве санкције постоје за овакву трговину?

Да ли је проституција легална? Ако је нелегална, да ли се кривично гоне и проститутке и клијенти? Да ли се они у пракси заиста гоне? Какве су санкције за проститутке? Какве су санкције за клијенте? Постоје ли специфични закони који се односе на клијенте? Ако постоје, да ли су на снази? Да ли проститутке имају дозволу или су регулисане на било који начин? Који закони, уколико постоје, се односе на проституцију дјеце?

Ако је проституција легална, постоје ли санкције за заштиту проститутки од експлоатације?

Који је доминирајући став друштва према проституцији?

Да ли се закон који се односи на насиље над женама, укључујући силовање, једнако примјењује у случају проститутки? Да ли се једнако примјењује у пракси?

Који су закони о трговини женама и експлоатацији проституције?

Да ли се прате узорци имиграције и емиграције? Специфичније, постоји ли систем праћења који провјерава да ли су имигранти или емигранти ангажовани у секс бизнису?

Постоје ли закони и политике које штите жене и младе дјевојке од агенција за рад које су умијешане у трговину људима? Постоје ли закони и политике које се односе на матичане канцеларије, нарочито оне који су умијешани у уговарање бракова са страним држављанима?

Да ли је продавање сексуалних услуга жена од стране треће особе илегално?

Постоје ли препреке за укидање експлоатације проституције и трговине женама? Ако постоје, које су?

Постоје ли закони у земљи који кажњавају држављане који експлоатишу жене и женску дјецу ван земље, као, на примјер, закони који се односе на секс туризам? Ако постоје, опишите њихову примјену и учинак.

Члан 7: Политички и јавни живот

Државе чланице предузимају све одговарајуће мјере за укидање дискриминације жена у политичком и јавном животу земље, а посебно су дужне да обезбиједи, под једнаким условима као и мушкарцима, право жена да:

- а. гласају на свим изборима и јавним референдумима и да буду биране у сва тијела која се бирају путем јавних избора;**
- б. учествују у креирању и спровођењу владине политике и да заузимају руководеће положаје и обављају све јавне функције на свим нивоима власти;**
- в. учествују у раду невладиних организација и удружења која се баве јавним и политичким животом у земљи.**

Коментар

Члан 7(а) реafirмише право жена да гласају на свим изборима и да се кандидују за изборе у изабраним тијелима, права која су већ била гарантована у другим међународним инструментима, укључујући Конвенцију о политичким правима жена 1953. године и Међународни споразум о грађанским и политичким правима 1966. године. Поред права изнешених у ранијим инструментима, члан експлицитно истиче и право гласања на јавним референдумима.

Члан 7(б) такође одражава постојеће стандарде у међународном закону. Међутим, будући да ће државе потписнице осигурати право учешћа, тиме се захтијева од влада да створе услове који ће олакшати учешће жена. Ова обавеза се може извршити, на примјер, укључујући жене на списак владиних кандидата, путем афирмативне акције и квота и укидањем ограничења на основу пола за одређена радна мјеста.

Члан 7(ц) садржи једину референцу Конвенције на невладине организације (НВО-е). Он успоставља право жена да учествују у НВО-има и удружењима која су укључена у јавни и политички живот земље, и обавезује државе да осигурају да ово право буде једнако за мушкарце и жене. Општа препорука 23 о женама и јавном животу, усвојена од стране Комитета на његовој шеснаестој сједници, пружа детаље о материјалима које треба укључити у извјештаје под овим чланом.

Одговорност и примјена: Питања

Да ли жене имају право да гласају на свим изборима једнако као мушкарци? Ако имају, који постотак жена гласа у поређењу са мушкарцима? Да ли право гласања зависи од неких захтјева за писменошћу и имовином? Ако јесте, да ли такви захтјеви неповољно утичу на жене? На примјер, да ли такви захтјеви искључују жене из гласања, или да ли више утичу на могућност жена него мушкараца да гласају?

Који постотак чланова политичких партија су жене? Каква је природа учешћа жена у раду политичких партија? Које мјере су усвојене од стране политичких партија како би се повећао број жена у чланству? Који је постотак жена кандидаткиња за јавно изабрана тијела, локална или државна? И који је постотак изабраних жена?

Да ли се жене могу кандидовати за изабране позиције једнако као и мушкарци? Који постотак кандидата су жене? Које мјере су усвојиле политичке партије како би се повећао постотак жена кандидаткиња? Које мјере су предузете од стране политичких партија да би се повећао број жена на челу канцеларија? Ако је тако, које јавне канцеларије тренутно држе жене? (Укључити постављене и изабране позиције.) Да ли су на челу таквих канцеларија представници жена? Који постотак јавних канцеларија држе жене?

Постоје ли фактори који спречавају учешће жена у политици? Ако постоје, који су и да ли се третирају на неки начин? Које препреке спречавају жене да воде канцеларије у структури партијског комитета? На примјер, финансије, брига о дједи, мањак самопоуздања или општи ставови?

Који постотак жена учествује у изборима и јавним референдумима?

Које су мјере предузете како би се осигурало да жене учествују у изради и спровођењу планова за развој на свим нивоима?

Које услуге подршке постоје у земљи како би се омогућило женама да учествују у јавном животу?

Да ли жене учествују у синдикатима? Постоје ли фактори који утичу на њихово учешће у овом сектору? Да ли су предузете мјере да би се охрабрило њихово учешће?

Да ли се жене дискриминишу или су подложне кршењу људских права због њихових политичких активности у женским организацијама? Да ли су жене политичке затворенице подложне сексуалном злостављању? Ако јесу, молимо да детаљно образложите.

До које мјере су женске организације активно укључене у процесе доношења одлука? Постоје ли механизми да би се осигурало ово укључивање?

Члан 8: Међународно представљање и учешће

Државе чланице предузимају све одговарајуће мјере да би обезбиједиле женама могућност да под једнаким условима с мушкарцима, без дискриминације, представљају своје владе на међународном нивоу, као и да учествују у раду међународних организација.

Коментар

Понављајући члан 8 Повеље Уједињених народа, члан 8 Конвенције захтијева од држава потписница да предузму мјере како би жене имале једнаке могућности као мушкарци да представљају своје владе на међународном нивоу, као и да једнако учествују у међународним организацијама.

Имајући у виду чињеницу да је равноправно представљање жена на међународном нивоу далеко од тога да буде остварено, Комитет је у Општој препоруци 8 предложио да државе потписнице користе привремене посебне мјере предвиђене у члану 4 како би се постигао овај циљ. Општа препорука 23 такође пружа више информација које треба укључити у извјештавање под овим чланом.

Одговорност и примјена: Питања

Да ли жене имају право и могућност да представљају владу на међународном нивоу и да учествују у раду међународних организација једнако као мушкарци?

Који је постотак жена амбасадорки? Који је постотак других представница страних влада или међународних организација? Како дјелују? Постоје ли примјери гдје жене, засновано на полу, немају могућност да представљају земљу или да учествују у раду међународних организација? Молимо опишите.

Који постотак жена је заступљен у страним службама Ваше земље и на којим нивоима? Који је постотак жена експерткиња посланих на међународне састанке, и које су њихове области?

Који је постотак жена у земљи запослених у међународним организацијама и у којим подручјима? Постоји ли једнака могућност за жене да шаљу представнице својих земаља које ће учествовати у раду међународних организација?

Постоје ли програми који подстичу жене да се запосле у страним службама или да се пријаве за позиције у међународној администрацији?

Члан 9: Држављанство

Државе чланице признају женама једнака права као и мушкарцима да стекну, промијене или задрже своје држављанство. Оне се посебно старају да склапање брака са страним држављанином или промјена држављанства мужа за вријеме трајања брака нема аутоматски за посљедицу промјену држављанства жене, нити да она постане лице без држављанства, односно да буде присиљена да узме држављанство мужа.

Државе чланице обезбеђују женама једнака права као и мушкарцима у погледу држављанства дјете.

Коментар

Члан 15 Универзалне Декларације о људским правима гарантује свакоме право на држављанство. Члан 9 Конвенције омогућава женама једнака права као мушкарцима да добију, промијене или задрже своје држављанство и додјељује им иста права у вези са држављанством њихове дјеце. Члан 9 треба читати заједно са члановима 15 и 16 Конвенције који се односе на равноправност жена пред законом и у породици. Као што Комитет наглашава у Општој препоруци 21, држављанство је кључно за пуно учешће у друштву. Држављанство жене може утицати на њено право да гласа или да се залаже за јавну службу; може утицати на њен избор мјеста боравка и њен приступ јавним службама и бенефицијама. У случају удатих жена, домаћи грађански закони могу наметнути женама мужевљево држављанство, или им могу узроковати да изгубе своје држављанство због брака са странцем. Члан 9 оснажује стандарде елабориране у Конвенцији о држављанству удатих жена, усвојеној од стране Генералне скупштине УН 1957. године. Према овој Конвенцији, ни брак ни поништење брака, нити промјена држављанства мужа не може аутоматски промијенити женино држављанство.

Члан 9 не треба бити схваћен као да присиљава жену да задржи своје држављанство или да и на какав начин утиче на жену онако како она то не би жељела.

Члан 9 захтијева да жене имају једнака права као мушкарци кад је у питању држављанство њихове дјеце. Стога се грађански закони по којима дјеца аутоматски добијају очево држављанство, а не мајчино, супротстављају овом члану. Поред тога, члан 7 Конвенције о правима дјетета (1989) додјељује право дјетету за стицање држављанства.

Одговорност и примјена: Питања

Да ли жене, било удате или неудате, имају једнака права као мушкарци да добију, промијене или задрже своје држављанство? Који друштвени, културни или економски фактори утичу на уживање ових права жена?

Да ли брак са страним држављанином или промјена држављанства мужа на било који начин утичу на држављанство жене?

Да ли је држављанство неке особе одређено рођењем, поријеклом, браком или комбинацијом ових фактора? Ако је држављанство одређено поријеклом, да ли држављанство мајке има једнаку вриједност као и држављанство оца?

Да ли жене и мушкарци имају иста права када је у питању стицање боравишта и статуса запослености за њихове супружнике у ситуацијама гдје је супружник страни држављанин/ка? Како се одређује држављанство дјетета? Да ли малољетна дјеца имају властите пасоше? Ако не, могу ли малољетна дјеца путовати на мајчином пасошу или само на очевом? Да ли је потребан очев пристанак да би се дјеца ставила на мајчин пасош? Да ли је потребан пристанак родитеља како би малољетна дјеца напустила земљу? Ако јесте, чији је пристанак потребан и у којим околностима?

Може ли жена добити пасош или путовати без дозволе мужа или мушког пратиоца?

Члан 10: Образовање

Државе чланице предузимају све одговарајуће мјере ради отклањања дискриминације жена да би им обезбиједиле једнака права као и мушкарцима у погледу образовања, а посебно да би на основу равноправности мушкараца и жена обезбиједиле:

- а. једнаке услове у погледу каријере и професионалног усмјеравања, у погледу могућности за учење и стицање диплома у образовним установама свих категорија, како у сеоским тако и у градским срединама; ова равноправност се обезбјеђује у погледу предшколског, општег, техничког и стручног образовања, као и вишег техничког образовања и свих врста професионалног усмјеравања;**

- б. доступност једнаких наставних програма, једнаких испита и наставног особља које има квалификације истог нивоа, као и школских просторија и опреме истог квалитета;
- в. отклањање традиционалног схватања о улогама мушкараца и жена на свим нивоима и у свим облицима образовања подстицањем стварања мјешовитих одјељења и других врста образовања који могу допринијети постизању тог циља, посебно ревизијом уџбеника и школских програма и прилагођавањем наставних метода;
- г. једнаке могућности коришћења стипендија и других врста бесповратне помоћи за студије;
- д. једнаке могућности приступа програмима перманентног образовања, укључујући програме за образовање одраслих и функционалне програме за описмењавање, посебно оне чији је циљ да се у што је могуће краћем времену смањи јаз у степену образовања између мушкараца и жена;
- е. смањење стопе напуштања школе од стране женске омладине и организација програма за дјевојке и жене које су прерано напустиле школу;
- ж. једнаке могућности активног бављења спортом и физичког васпитања;
- з. доступност посебних информација из области образовања ради пружања помоћи у осигурању здравља и благостања породице, укључујући информације и савјете о планирању породице.

Коментар

Овај члан захтијева од влада да предузму све могуће мјере како би се укинула дискриминација жена у образовању. Он понавља права загарантована у Универзалној Декларацији о људским правима и Међународном споразуму о економским, друштвеним и културним правима. Имајући посебно у виду образовање жена, члан 10 Конвенције налаже да се предузму све потребне мјере да би се пружила једнака права женама и дјевојчицама у области образовања, како би им се омогућило да у потпуности учествују у животу земаља.

Како би се осигурала једнакост мушкараца и жена по питању образовања, члан 10 (а) захтијева исте услове за мушкарце и жене по питању смјерница за каријеру и звање, и приступа студијама и завршавању студија у свим образовним институцијама у руралним и урбаним подручјима. Равноправност жена треба да буде осигурана посебно у предшколском, општем, техничком, професионалном и високо техничком образовању и свим врстама обука. Члан 10 (б) гарантује женама исти приступ наставним плановима и програмима, испитима, школским просторијама, наставно особље сличног стандарда квалификација, као и опрему сличног квалитета.

Члан 10 (ц) настоји укинути стереотипне концепције о улогама жена и мушкараца на свим нивоима и у свим облицима образовања. Конвенција охрабрује полно мјешовито образовање и друге врсте образовања, што помаже у постизању овог циља и захтијева, нарочито, ревидирање књига и школских програма и адаптацију наставних метода које охрабрују укидање стереотипног одређивања полова. Како би се искоријенило стереотипно одређивање полова, можда ће бити потребно исправити неправноности између жена и мушкараца који раде у образовним институцијама.

Члан 10 (д) гарантује женама и дјевојчицама исте могућности као мушкарцима и дјечацима за добијање стипендија и других субвенција. Члан 10 (е) обавезује државе да осигурају једнаке могућности женама да учествују у континуираном образовању, укључујући програме описмењавања. Приступ програмима континуираног образовања важан је да би се исправиле неправноности између мушкараца и жена, нарочито у области нове технологије. Жене у неповољном положају, нарочито имигранткиње, које су често изоловане, посебно имају потребу за образовањем за одрасле, које би им помогло да побољшају квалитет живота с обзиром на дупли терет рада код куће и плаћеног запослења.

Будући да дјевојчице чешће него дјечаци прерано прекидају школовање, владе би требало, по члану 10 (ф), да раде на смањењу стопе прекида школовања за дјевојчице и пружити програме за дјевојчице и жене које су напустиле школу прије завршетка студија. Посебна пажња треба се обратити на задовољавање потреба младих трудних студенткиња и младих мајки, како би им се омогућило да доврше своје школовање. Такође се требају иницирати програми који ће охрабрити ове жене да се укључе или поново укључе у плаћени радни процес.

Жене и дјевојчице често имају неједнаке могућности да учествују у спортовима и физичом образовању, и мање ресурса је на располагању за промовисање њихових активности. Члан 10 (г) настоји промијенити овај тренд док члан 10 (х) даје право женама и дјевојчицама на образовање везано за здравље и породични живот. У одредби која је јединствена у овој Конвенцији, женама су загарантована права приступа информацијама и савјетима у вези са планирањем породице, што би им омогућило да одлучују о броју дјеце и периоду између њихових рођења. Приступ овим информацијама би такође омогућио дјевојчицама да једнако учествују у питањима у вези са породичним животом.

Одговорност и примјена: Питања

Да ли су предузете законодавне или друге мјере да би се осигурао једнак приступ образовању за мушкарце и жене? Постоји ли једнак приступ образовању у пракси?

Да ли дјевојчице и дјечаци могу узимати исте предмете у основним и средњим школама и на високошколским институцијама? Ако је тако, да ли су дјевојчице свјесне опција које су им на располагању? Ако јесу, да ли искористе ове опције? Ако не, зашто?

Који је постотак дјевојчица и дјевојака које су завршиле основно, средње и факултетско образовање? Како се ови проценти односе на постотак жена у односу на мушкарце у земљи по старосним групама?

Која је свеукупна стопа писмености за мушкарце и жене? Од 15-24 године? Од 25-44 године? Од 45 и више година?

У школама које нису полно мјешовите, да ли су наставни планови и програми, испити, наставно особље, школске просторије и опрема, истог квалитета за дјечаке и дјевојчице? Ако нису, опишите разлике. На примјер, упоредите однос студент-наставник, предмете, трошкове за студенте и студенткиње по особи.

Ако образовни систем одређује студенте у различите гране, струје или смјерове студија, да ли су дјевојчице и дјечаци једнако заступљени у овим усмјерењима? Да ли се дјевојчице охрабрују да студирају традиционално „мушке“ врсте студија? Како?

Који је постотак жена које дипломирају медицину? Електротехнику? Право? Науке? Пољопривреду? Како се ови проценти односе на постотак жена у односу на мушкарце у земљи?

Које су стипендије на располагању? Да ли су оне једнако доступне женама и мушкарцима? Од стипендија које су доступне и женама и мушкарцима, који број њих се додјељује женама, а који мушкарцима?

Постоје ли стипендије које су доступне само за жене или само за мушкарце? Који постотак свих расположивих стипендија се даје женама на првом, другом и вишим нивоима образовања?

Колико жена уђе на ужи списак за ове стипендије у односу на мушкарце?

Који је постотак студенткиња у образовању за одрасле и у програмима описмењавања? Који је бројчани однос жена и мушкараца који се уписују у ове програме? Постоје ли препреке за упис жена? Ако постоје, које су? Постоји ли нека посебна група жена, на примјер мигранткиње или домаће становнице, на које ове препреке посебно утичу?

Постоје ли закони и политике које покушавају задржати дјевојчице у школама до доби када завршава школовање? Молимо опишите.

Који образовни програми су на располагању дјевојчицама и женама које су напустиле школу прије времена? Какве су квалификације и искуства наставника у таквим програмима? Да ли више мушкараца него жена похађа такве програме?

Која је стопа прекида школовања за жене на свим нивоима образовања? Који су главни узроци прекида школовања дјевојчица или жена? Постоји ли статистика која показује нивое стопа прекида школовања студенткиња? Да ли се ове статистике држе на компаративној основи?

Који је постотак наставница/професорица у основним школама? У средњим школама? На универзитетима? Упоредите хијерархијске нивое женског особља на сваком нивоу.

Који је постотак директорица школа и шефица одјељења? Који је постотак универзитетских професорица и шефица одсјека? Пружити профил особља разврстан по полу у секторима основног, средњег и вишег образовања.

Да ли жене имају исти приступ као мушкарци образовању о породичном животу, укључујући планирање породице? Да ли је образовање о породичном животу и планирању породице укључено у наставне програме? Ако јесте, шта се учи?

Да ли дјевојчице имају исте могућности као дјечаци да учествују у спортовима и физичком образовању у школама? Постоје ли нека правила која забрањују учешће жена и дјевојчица у спортовима и физичком образовању? Постоје ли неки кодови облачења који отежавају пуно учешће дјевојчица и жена у спортовима? Да ли је тренутно прихватљиво за жене да учествују у свим спортовима? Да ли су спортски објекти једнако доступни женама и мушкарцима, дјевојчицама и дјечацима?

Да ли стереотипно представљање полова, као што је осликавање жена као секретарица радије него руководица, постоји у наставним плановима и програмима, уџбеницима, итд? Ако јесте, колико је заступљено? Да ли су започеле процедуре за третирање овог стереотипног представљања?

Да ли је извршено истраживање постигнућа дјевојчица које похађају мјешовите школе у односу на оне које похађају школе само за дјевојчице? Ако јесте, какав је резултат овог истраживања?

Да ли постоје смјернице за каријеру и звање, како би се дјевојчице информисале о пуном опсегу могућности? Да ли су на располагању информације о овим могућностима? Да ли је потребно посебно охрабривати дјевојчице да би искористиле ове могућности? Ако јесте, која врста охрабривања је потребна? Да ли се дјевојчице суочавају са неким препрекама при кориштењу ових могућности? Ако јесу, које су то? Да ли се користе мјере за третирање ових препрека? Ако јесу, молимо опишите их.

Члан 11: Запослење

Државе чланице предузимају све одговарајуће мјере ради укидања дискриминације жена у области запошљавања да би се на основу равноправности мушкараца и жена обезбиједила једнака права, а посебно:

- а. право на рад као неотуђиво право свих људи;**
- б. право на једнаке могућности запошљавања, укључујући и примјену равноправних критеријума при избору кандидата за радно мјесто;**
- в. право на слободан избор професије и запослења, право на унапређење, сигурност запослења и сва права и услови који проистичу из рада, као и право на стручно оспособљавање и преквалификацију, укључујући учење у привреди, више стручно оспособљавање и повремено додатно оспособљавање;**
- г. право на једнаку награду, укључујући бенефиције, као и на једнак третман за једнак рад и једнак третман при оцјењивању квалитета рада;**

- д. право на социјалну заштиту, посебно у случају одласка у пензију, незапослености, болести, инвалидности, старости и друге неспособности за рад, као и право на плаћено одсуство;
- е. право на здравствену заштиту и заштиту на раду, укључујући и заштиту биолошких и репродуктивних функција жена.

Ради спречавања дискриминације жена због ступања у брак или материнства и обезбјеђивања њиховог стварног права на рад, државе чланице предузимају одговарајуће мјере:

- а. забране, под пријетњом предузимања санкција, давања отказа због трудноће или породилског одсуства и дискриминације приликом отпуштања с посла због брачног стања;
- б. увођења плаћеног породилског одсуства или сличних социјалних бенефиција, без губљења права на раније радно мјесто, примања по основу стажа и социјална примања;
- в. подстицања обезбјеђења потребних помоћних друштвених служби да би се родитељима омогућило да ускладе породичне обавезе с обавезама на радном мјесту и учешћем у друштвеном животу, посебно подстицањем оснивања и развоја мреже установа за бригу о дјечи;
- г. обезбјеђивања посебне заштите жена за вријеме трудноће на оним радним мјестима за која је доказано да су штетна за труднице.

Мјере законске заштите које се односе на питања обухваћена у овом члану преиспитују се периодично, у свјетлу научних и технолошких сазнања, и према потреби ревидирају, укидају или продужују.

Коментар

Обавезујући владе да предузму све могуће мјере да укину дискриминацију над женама у запослењу, члан 11 гарантује женама иста права у запослењу, исте могућности, изборе и бенефиције као мушкарцима. Он обавезује државе да уклоне директну и индиректну дискриминацију над женама. Индиректна дискриминација се састоји од мање примјетних мјера које више утичу на жене него на мушкарце. Примјери укључују нерелевантне захтјеве за величином или висином, старосном доби, и другим условима, што омета једнаке могућности жена у запослењу.

Састављајући стандарде постављене у инструментима Уједињених народа, као и оне стандарде договорене са Међународном организацијом за рад (МОП), члан 11 потврђује постојање права на рад у међународном закону и елаборира свеобухватан низ обавеза држава потписница да осигурају пуно и ефикасно уживање тог права од стране жена. Државе потписнице морају гарантовати женама иста права запошљавања и исте могућности као мушкарцима, укидајући дискриминаторне законе и праксе при запошљавању, и пружити дјевојчицама и женама исте *de facto* могућности као мушкарцима, осигуравајући при томе да су образовно и професионално спремне за широк избор каријера. При запошљавању се морају примјењивати исти критерији за мушкарце и жене.

Женама се гарантује слободан избор професије и запослења и не треба да се ограничавају на послове који су традиционално одређени за жене. Оне треба да имају иста права на унапређење, сигурност на радном мјесту, све бенефиције и услове за услуге, обуку и преквалификације. Женама се гарантује право на исту плату и све бенефиције које су везане за рад. Оне морају примати једнаку плату за рад једнаке вриједности. Поред једнаког третмана за посао једнаке вриједности, предмета Опште препоруке 13, њима се мора приуштити једнак третман у процјени квалитета рада. Оне треба да уживају право на социјалну заштиту када су

незапослене, пензионисане или неспособне за рад. Женама се гарантује право на плаћено одсуство и здраве и сигурне услове рада.

Специфичне одредбе забрањују било какву дискриминацију на основу брачног статуса или материнства. Мора се забранити и подложити санкцијама отпуштање на основу трудноће или породилског одсуства, као и било које дискриминаторно отпуштање на основу брачног статуса. Државе такође морају увести мјере, укључујући плаћено породилско одсуство без губитка радног односа и бенефиција, како би се родитељима омогућило да комбинују породични живот са пословним и учествују у јавном животу. Овдје се државе посебно охрабрују за развијање програма бриге о дјечи. Забрањујући дискриминацију на основу репродуктивне функције жена, члан 11 задржава њихово право да сачувају ову функцију на радном мјесту, и обавезује државе потписнице да пружају посебну заштиту женама за вријеме трудноће у пословима који су им штетни по здравље. Будући да су репродуктивна функција жена и трудноћа често биле изговор за дискриминаторне праксе у запошљавању, члан 11 (3) обавезује државе потписнице да посебно ревидирају протективно законодавство које може бити уведено за ове сврхе.

При формулисању општих препорука, Комитет је посветио посебну пажњу значењу члана 11. У Општој препоруци 13, која се односи на једнаке плате за рад једнаке вриједности, државе потписнице се охрабрују да размотре системе родно неутралне процјене посла и укључе принцип једнакости за рад једнаке вриједности у колективним уговорима. У Општим препорукама 16 и 17, Комитет је обратио пажњу на диспропорционално учешће жена у неплаћеном неформалном сектору, најчешће у породичном контексту. Права загарантована у члану 11 су примјењива само на формално запослење, и, према томе, ови радници су незаштићени и рањиви. Поновно, у Општим препорукама 12 и 19, Комитет скреће пажњу на насиље над женама на радном мјесту, укључујући сексуално злостављање, од стране мушких сарадника и надређених. Ове опште препоруке назначују да укидање дискриминације на радном мјесту укључује обавезу укидања насиља на радном мјесту одговарајућим правним и практичним мјерама.

Одговорност и примјена: Питања

Постоје ли разлике у праксама запошљавања за мушкарце и за жене? Ако постоје, које су?

Које одредбе постоје за укидање дискриминације над женама у запослењу? Да ли су ове одредбе на снази? Како?

Које су правне и друге мјере предузете да би се промовисале једнаке могућности запослења за жене и мушкарце?

Који постотак укупне плаћене радне снаге су жене? Од укупне плаћене радне снаге у старосној доби од 15-24? Од 25-44 година? Од 45 година и више?

Од жена које су плаћена радна снага, који постотак су раднице са пола радног времена? Који постотак је радница са пуним радним временом? Који постотак радника са пола радног времена и пуним радним временом свеукупно су жене?

Постоје ли индустријске гране у којима жене раде свој посао код куће? Постоје ли правила која утичу на овај рад? Да ли ови радници имају бенефиције, на примјер, боловање, плаћени одмор? Који је ниво плаћања овог рада у односу на друге врсте запослења?

Постоје ли професије које су, по закону или обичају, одређене углавном за жене? Које су то? Постоје ли професије које су, по закону или обичају, одређене углавном за мушкарце? Које су то?

Да ли влада осигурава могућности за жене у професијама које им нису традиционално одређене?

Да ли се жене охрабрују за приправнички стаж у областима које нису обично одређене за жене?

Да ли жене по закону треба да добијају исту плату за исти посао или посао исте вриједности као мушкарци? Који постотак плата мушкараца добијају жене? Која су средства на располагању да би се супротставило дискриминацији у платама? Постоје ли препреке које отежавају примјену закона о једнаким платама? Ако постоје, које су? Ако постоје одредбе о једнаким платама, како се процјењује квалитет посла? Да ли ова процјена води једнакости третмана?

Које бенефиције у вези са радом су обично на располагању радницима? Да ли жене добијају једнаке бенефиције као што је плаћени одмор, боловање, пословна обука, бенефиције за инвалидитет и старост?

Да ли се рад у кући од стране жена рачуна као дио посла који обавља радна снага и укључује у државну статистику (нпр. рачунање ГДП/ГНП)? Да ли се неплаћени пољопривредни рад рачуна као дио бруто националног производа? Да ли се неплаћени рад код куће и пољопривредни рад рачунају подобним за остварење пензије и других пословних бенефиција?

Која је обавезна старосна доб за пензионисање за мушкарце и за жене? Која је уобичајена старосна доб добровољног пензионисања за мушкарце и жене? Да ли се за мушкарце и жене доприносе исти износи за њихове пензије?

Ако земља има социјалну заштиту, да ли су све жене обухваћене овим законодавством? Ако нису, које су групе искључене и из којих разлога? Да ли жене имају користи од пензија њихових мужева и обратно?

Да ли трудноћа утиче на сигурност запослења? Ако јесте, како? Да ли држава има одредбе које осигуравају да жене у трудноћи или на породилском одсуству на буду подложене отпуштању? Ако је тако, које се санкције, уколико их има, користе за ова отпуштања? Колико често се ове санкције користе?

Која је одредба донесена за породилско одсуство? Да ли држава има систем плаћеног породилског одсуства? Ако има, ко га плаћа и колико је то ефикасно? Да ли је на снази? Које су казне непоштивања? Да ли су спроведене студије за одређивање његове употребе и ефикасности?

Постоји ли одредба за одсуство очева? Ако постоји, може ли се дијелити међу родитељима? Ако је на располагању, који постотак мушкараца узима то одсуство? Уколико постоје одредбе за родитељско одсуство, које су посљедице узимања родитељског одсуства на пословне бенефиције, позицију и унапређење?

Да ли је отпуштање жена на основу породилског одсуства или брачног статуса забрањено законом или политиком? Да ли се то догађа у пракси?

Уколико држава има одредбу за плаћено одсуство, да ли је ово одсуство једнако на располагању мушкарцима и женама?

Постоји ли одредба за флексибилне радне оквире, као што је подјела посла или рад са пола радног времена на неодређен период, што би омогућило женама или мушкарцима да комбинују радне са породичним обавезама? Ако постоји, да ли жене и мушкарци једнако користе ове могућности? Ако не, ко користи ове могућности? Уколико постоји могућност за флексибилан рад, какве посљедице има овакав рад на пословне бенефиције, позицију и унапређење?

Да ли брачни статус утиче на пословну сигурност?

Које здравствене и сигурносне законе и правила има држава? Постоје ли правне одредбе које пружају женама посебну заштиту у трудноћи у пословима који су им штетни по здравље? Која врста посла се сматра нарочито штетном за здравље?

Постоје ли посебне врсте посла, на примјер ноћни рад, подземни и рударски послови или послови у посебним индустријским гранама који забрањују учешће жена? Ако је тако, на којем основу се женама забрањује учешће? Какве посљедице ове рестрикције имају на економске могућности жена? Уколико постоје одредбе за здравствену заштиту и сигурност жена на

радном мјесту, да ли су оне подложене редовном ревидирању, с обзиром на научна и техничка сазнања?

Да ли држава има мрежу услуга за бригу о дјечи? Ако има, да ли она одговара на постојеће потребе? Које врсте бриге о дјечи су на располагању женама које раде? Да ли влада подржава, финансијски или на неки други начин, бригу о дјечи? Ако постоје услуге бриге о дјечи, да ли је запослено стручно особље?

Постоје ли правне мјере које регулишу успоставу и функционисање ових услуга гдје оне постоје? Ако постоје, које су?

Који постотак запослених пружа његу дјечи? Који постотак дјеце од 0-3 године су збринуте? Од 3-6 година?

Како се збрињавају дјеца која иду у школу када је радно вријеме родитеља дуже од школског дана?

Да ли се по закону захтијевају паузе за дојиље? Да ли се оне омогућавају у пракси? Да ли их жене у пракси користе?

Који је степен синдикализације радне снаге? Који је постотак жена чланица синдиката? Који је ниво синдикализације у областима тржишта рада којим доминирају жене?

Да ли је држава увела мјере за третирање сексуалног злостављања и насиља над женама на радном мјесту? Ако јесте, молимо опишите их и опишите њихове посљедице.

Члан 12: Здравље

Државе чланице предузимају одговарајуће мјере ради укидања дискриминације жена у области здравствене заштите да би, на основу равноправности жена и мушкараца, обезбиједиле доступност здравствених услуга, укључујући оне које се односе на планирање породице.

Без обзира на одредбе става 1. овог члана, државе чланице обезбјеђују одговарајуће здравствене услуге женама за вријеме трудноће, порођаја и у периоду послје рођења дјетета, обезбјеђивањем бесплатних услуга када је то потребно, као и одговарајуће исхране за вријеме трудноће и дојења.

Коментар

У члану 12 се наводи да неравноправан положај жена представља сметњу за остваривање једнаког приступа одговарајућим здравственим услугама. Сходно томе, овај члан обавезује државе чланице да осигурају женама, на истој основи као и мушкарцима, једнак приступ здравственим услугама. Од држава чланица се тражи да одстрани све правне и друштвене баријере које ометају приступ здравственим услугама свим женама, укључујући тиме и оне категорије жена којима је приступ отежан због непокретности, неписмености или услова у којим живе.

Међународна Конвенција о економским, друштвеним и културним правима, као и Конвенција о грађанским и политичким правима, утврђују основно право парова да по слободној вољи и одговорности одлуче о броју своје дјеце и њиховом просторном смјештају, али члан 12 Конвенције представља први споразум о људским правима који се нарочито бави питањем планирања породице. Државе чланице су дужне женама осигурати приступ услугама планирања породице, на основу равноправности мушкараца и жена. Приступ не укључује само доступност услуга, већ и информисање и едукацију у вези са тим услугама. Сваки закон, односно свака политика којом се ограничава приступ женама у планирању породице тиме што се условљава сагласност од мужа или блиског мушког сродника, као и свака радња здравственог сектора за коју се условљава таква сагласност, је у супротности са овим чланом.

Став 2 члана 12. наводи посебне потребе жена за здравственим услугама у току трудноће, порођаја и након рођења дјетета. Од чланица се тражи да осигурају одговарајуће здравствене услуге, уколико је потребно и бесплатно, као и одговарајућу исхрану за труднице и дојиље.

Обавезе из члана 12 и примјена овог члана су главна тема једног броја општих препорука Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена, нарочито Опште препоруке 24 која садржи опширну анализу овог члана. Општом препоруком 14 позивају се државе чланице да укину праксу обрезивања жена путем, између осталог, стратегија здравствене политике. у Општој препоруци 19, Комитет наводи да насиље по основу пола доводи у опасност здравље жене и посебно описује традиционалне праксе којима се угрожава здравље жена, укључујући дијететска ограничења за труднице, фаворизирање мушког дјетета и обрезивање жена као облике дискриминације.

Дискриминација жена у државним стратегијама за сузбијање ХИВ/АИДС-а је тема Опште препоруке 15. У овој препоруци Комитет предлаже да државе чланице појачају своје активности на подизању свијести јавности о ризику од ХИВ и АИДС-а, нарочито међу женама и дјецом. Од држава чланица се тражи да осигурају програме за сузбијање ХИВ/АИДС-а на тај начин што ће се у тим програмима посебна пажња посветити правима и потребама жена и дјеце и узети у обзир посебна подложност жена инфекцији ХИВ-ом која проистиче из репродуктивне улоге и подређеног положаја. Од држава чланица се, такође, тражи да осигурају активно учешће жена као радника у примарној здравственој њези и да предузму мјере за јачање њихове улоге у пружању ових услуга, као здравствених радника и едукатора у области превенције од инфекције ХИВ/АИДС-ом.

Значај члана 12 за равноправност полова и јачање улоге жена је поново афирмисан 1994. године на Међународној конференцији о становништву и развоју, те у њеном програму акција којим се истиче значај права на репродукцију, сексуално и репродуктивно здравље, планирање породице за индивидуално, државно и међународно благостање.

Одговорност и примјена: Питања

Које су мјере предузете у циљу укидања дискриминације жена у области здравствене заштите?

Да ли жене имају једнак приступ здравственим услугама као и мушкарци?

Да ли је бесплатна медицинска њега за вријеме трудноће и у постнаталном периоду?

Да ли држава тражи начине да осигура адекватну исхрану женама за вријеме трудноће и дојења? Уколико је то случај, на који начин?

Које врсте здравствених објеката и особља су доступни женама? Овим су обухваћене болнице, клинике, здравствене јединице, те други објекти, затим љекари, болничарке, помоћно здравствено особље, радници из области планирања породице, те представници заједнице. Има ли здравствених објеката који су намијењени здравственим потребама жена?

Који су главни узроци морталитета и обољења код жена?

Колики је степен морталитета мајки?

Колики је степен морталитета новорођенчади и дјеце за дјечаке, а колики за дјевојчице? Који су главни узроци морталитета код женске новорођенчади и дјеце? Који су главни узроци морталитета код мушке новорођенчади и дјеце?

Колики је просјечни животни вијек мушкараца, а колики жена?

Колики је степен наталитета и морталитета код мушкараца, а колики код жена?

Који проценат жена прима пренаталну његу?

Колики је проценат порода живих новорођенчади по жени?

У којој мјери нису задовољене потребе за контрацепцијом?

Која врста контрацепције се највише користи, по методама?

Какве врсте правних и културних баријера ометају жене у остваривању здравствених услуга, укључујући и планирање породице?

Колико жена ради у здравственом сектору? На којим нивоима су њихове функције?

Да ли држава има уобичајене форме здравствених радника? Шта они раде? Колики је број жена које обављају тај посао?

Да ли је потребна сагласност мужа, било да се то налаже законом или праксом, да би жена могла примити здравствене услуге или услуге за планирање породице?

Да ли држава има икакве законе или политике којим се налаже кориштење мјера за планирање породице? Уколико је то случај, има ли неких посљедица, попут новчаних казни, у случају да се није испоштовао такав закон или политика?

Да ли је легализован абортус? Уколико јесте, под којим условима је абортус покривен здравственим или социјалним осигурањем? Могу ли сиромашне жене имати бесплатне абортусе или неке повластице за абортус? Уколико је абортус легализован, колико су доступне такве врсте услуга у пракси?

Да ли је доступно пренатално тестирање фетуса? Уколико јесте, колико је абортуса услиједило након тестирања? И уколико су услиједили абортуси након тестирања, који су главни разлози за те абортусе?

Да ли држава има неке законе или мјере којима се налаже абортус? Уколико постоје такви закони или мјере, да ли се узима у обзир жеља мајке када се доноси одлука о извршењу абортуса?

Уколико абортус није легализован, да ли се свеједно проводи? Који су статистички подаци доступни о смртности или обољењима везано за абортус? Какве су одредбе донесене у вези са његом жена кад су у питању недовршени абортуси?

Да ли је доступан избор стерилизације? Уколико јесте, какве врсте избора стерилизације постоји за жене? А какве за мушкарце?

Да ли држава има неке законе или мјере којима се налаже стерилизација? Какве су санкције уведене у случају непоштивања закона или мјера?

Да ли постоји пракса оштећивања или обрезивања женских полних органа? Уколико је то случај, под којим условима? Да ли је легализовано?

Да ли неке групе у држави понављају праксе (нпр. дијеталних ограничења за труднице) које могу бити опасне по здравље жене? Уколико је то случај, које врсте мјера постоје за искорјењивање таквих пракси?

Какве мјере су уведене у земљи у циљу развијања свијести о ризику и посљедицама болести које се преносе сексуалним односом, нарочито ХИВ/АИДС-а? Да ли су неке од тих мјера усмјерене посебно на жене и дјевојчице?

Да ли су уведени неки програми за спречавање ширења болести које се преносе сексуалним односом, посебно у вези са ХИВ/ АИДС-ом? Уколико је то случај, да ли су неки од програма усмјерени за жене и дјевојчице? Да ли иједан од тих програма посвећује посебну пажњу репродуктивној улози жене и женске подређености као факторима због којих жене и дјевојчице спадају у категорије које су угрожене овим болестима, посебно када је у питању ХИВ/АИДС?

Какве су мјере предузете како би се осигурало учешће жена као здравствених радника у контексту ХИВ/АИДС-а?

Члан 13: Друштвене и економске бенефиције

Државе чланице предузимају све одговарајуће мјере ради укидања дискриминације жена у другим областима привредног и друштвеног живота да би им се, на основу равноправности жена и мушкараца, обезбиједила једнака права, а посебно:

- а. право на породична давања;**
- б. право на банкарске зајмове, хипотекарне и друге врсте финансијских кредита;**
- в. право на учешће у рекреативним активностима, спорту и свим облицима културног живота.**

Коментар

Члан 13 обавезује државе на укидање дискриминације жена у области привредног живота, те да осигурају да жене имају једнака права да учествују у рекреативном и културном животу. Овим се налаже не само држава укине дискриминацију од стране владе, већ и да предузме одговарајуће мјере којим ће осигурати да ни приватни сектор, у смислу послодавца или финансијских институција, не врши дискриминацију.

Жене морају имати иста права на бенефиције које припадају породици. Такве бенефиције могу бити друштвене, привредне или финансијске и обухватају породичне приходе, осигурање, субвенције за смјештај, дјечији доходак и финансијске или порезне кредите. Оне морају имати иста права на банкарске позајмице, хипотекарне и остале врсте кредита. Не могу се примјењивати различити стандарди за жене, нити се од жена може тражити сагласност мушког сродника за кредит.

Члан 13 артикулише женска права на рекреативне, спортске и културне активности. Овај члан осигурава женама право на учешће у спортским, рекреативним и културним активностима и обавезује државе да предузму мјере којима ће се женама омогућити стварни приступ за учешће у овим областима. Државе морају предузети мјере за отклањање правних и друштвених баријера које се одражавају на учешће у овом контексту. Оне, такође, морају осигурати да начело једнаких могућности буде потпомогнуто финансирањем, грантовима и другим облицима подршке.

Одговорност и примјена: Питања

Да ли држава има систем породичних бенефиција? Уколико је то случај, какве врсте породичних бенефиција?

Уколико постоје породичне бенефиције, ко је квалификован за њих? Имају ли жене право на такве породичне бенефиције?

Да ли удате жене, по свом властитом праву или у својству родитеља имају приступ породичним бенефицијама попут: дјечијег дохотка, субвенција за смјештај, државни смјештај, здравствено осигурање или на остале врсте државних давања или субвенција?

Како се различите бенефиције исплаћују? Да ли се исплаћују директно или путем пореског система као кредити или умањења у односу на порезе?

Ко у ствари прима бенефиције? На примјер, уколико је исплата директна, да ли се исплаћује примарном кориснику њега или породичној јединици?

На који начин се стиче право на банкарске позајмице, хипотекарне и друге врсте финансијских кредита од (и) владе, (и) приватних институција?

Да ли се захтјеви за стицање права одражавају једнако и на жене и на мушкарце? Да ли жене, нарочито оне удате, имају приступ позајмицама, хипотекарним кредитима и другим врстама финансијских кредита? Уколико не, које врсте ограничења постоје? Да ли им је потребна сагласност мужа или неког другог мушког сродника да добију кредит?

Да ли постоји неки механизам које жене могу користити да се жале уколико сматрају да однос према њима није био одговарајући?

Које врсте правних, друштвених, привредних или културних баријера спречавају учешће жена у рекреативним, спортским активностима или неким другим аспектима културног живота?

Члан 14: Жене на селу

Државе чланице ће узети у обзир посебне проблеме с којима се суочавају жене на селу, као и значајну улогу коју оне имају у економском опстанку своје породице, укључујући њихов рад у секторима привреде у којима се не остварује доходак и предузеће све одговарајуће мјере да би обезбиједиле да се одредбе ове Конвенције примјењују на жене на селу.

Државе чланице предузеће све одговарајуће мјере ради укидања дискриминације жена у сеоским подручјима да би обезбиједиле да оне, на основу равноправности мушкараца и жена, учествују у развоју села и да од тога имају користи, посебно да би обезбиједиле њихово право на:

- а. учешће у изради и спровођењу планова развоја на свим нивоима;**
- б. приступ одговарајућој здравственој заштити, укључујући информације, савјете и услуге у вези с планирањем породице;**
- в. директно коришћење програма социјалне заштите;**
- г. стицање свих врста обуке и образовања, формалног и неформалног, укључујући описмењавање, као и приступ свим услугама у оквиру мјесне заједнице, као и савјетодавним услугама, између осталог, ради проширења њихових општих техничких знања;**
- д. организовање солидарних група и задруга да би оствариле једнак приступ привредним дјелатностима путем запошљавања или обављања самосталне дјелатности;**
- е. учешће у свим активностима мјесне заједнице;**
- ж. доступност пољопривредних кредита и зајмова, олакшица за продају производа, одговарајуће технологије и једнак третман у земљишној и аграрној реформи, као и програмима за поновно насељавање;**
- з. адекватне животне услове, посебно у погледу становања, хигијенских услова, електричне енергије и снабдијевања водом, саобраћаја и веза.**

Коментар

Жене на селу имају, углавном, значајну улогу у економском опстанку своје породице и заједнице. Међутим, жене на селу добијају мало или готово нимало признања за своје напоре, и често им је ускраћен приступ резултатима њиховог рада или користима развојног процеса. Члан 14 тежи томе да обавезе државе чланице да осигурају користи од ове Конвенције за жене на селу и да укине дискриминацију ових жена, тиме што им се омогућава да имају користи од руралног развоја. Члан 14 обавезује државе чланице да осигурају женама на селу учешће у планирању и спровођењу развоја. Развојни пројекти би требали задовољити очекивања жена, као и њихове посебне потребе и захтјеве. Женама се мора осигурати приступ одговарајућим здравственим установама и информацијама о планирању породице, савјетовању и услугама, и оне морају имати директну корист од програма социјалне заштите. Право жена на селу на образовање и обуку, посебно у функцији описмењавања је подцртано као право једнаког приступа економским могућностима, путем запошљавања, самозапошљавања, кредита и зајмова у вези са пољопривредом. Оне морају добити приступ тржишним могућностима и технологији и имати једнак третман у земљишној реформи плановима за поновно насељавање. Поред тога да би се искоријенила изолација коју испаштају

жене на селу, државе чланице имају обавезу да осигурају женама одговарајуће животне услове – смјештај санитарне услове, електричну енергију, снабдијевање водом, транспорт и саобраћај.

Одговорност и примјена: Питања

Да ли су жене на селу упознате са својим правима која произилазе из ове Конвенције? Које се мјере предузимају или које су мјере предузете како би жене на селу стекле сазнања о својим правима?

Да ли се различито третирају удате жене, удовице, разведене жене, неудате жене, жене без дјеце на селу?

Који проценат пољопривредних послова на селу обављају жене? Каве врсте послова обично обављају жене на селу (укључујући кухање, спремање, доношење воде, бригу о дјечи и сл)?

Да ли жене на селу учествују у развоју привредних пољопривредних политика? Да ли се њихов допринос узима у обзир при рачунању националног бруто производа?

Да ли су жене са села заступљене у влади и у тијелима и комисијама укљученим у планирање развоја? Уколико је то случај, каква је њихова заступљеност и колики је њихов допринос?

Које врсте посебних програма су развијене као би се задовољиле потребе жена на селу? Да ли државни буџет издваја средства за програме у корист жена на селу? Уколико је то случај, који су то програми?

Постоји ли државна политика за пружање услуга планирања породице женама на селу? Уколико је то случај, каква је то политика? У којој мјери су програми планирања породице предвиђени да обухвате и мушкарце и жене?

У којој мјери се доступност здравственим услугама и услугама планирања породице може поредити са оним у урбаним срединама? Какве баријере постоје које спречавају жене на селу у примању услуга планирања породице и савјетовања?

Какве мјере и додатне установе су уведене за осигуравање сигурне контрацепције за жене на селу?

Колики је степен смртности жена на селу у упоредби са степеном смртности жена из урбаних области?

Колики је степен смртности новорођенчади у сеоским областима у односу на урбане области?

Имају ли жене на селу приступ програмима социјалне заштите? Да ли су неки од њих посебно усмјерени за жене на селу?

Да ли је обука и образовање доступно за сеоске жене у њиховим мјестима? Уколико постоје такве активности обуке, постоје ли статистички подаци о томе колико жена учествује у тим активностима?

Колики проценат дјевојака и жена са села је укључен у основно, средње и универзитетско образовање? Какав је однос тог процента у поређењу са ситуацијом у урбаним срединама?

Колики је проценат неписмених жена на селу старосне доби од 15-24 године? Старосне доби од 25-44 године? Какв је однос тих процената у поређењу са ситуацијом у урбаним срединама?

Да ли постоје неке солидарне групе или задруге за жене на селу? Да ли држава признаје право жена на селу да организују солидарне групе и да учествују у задругама и другим привредним развојним програмима као појединке? Уколико то није случај, које су баријере за успоставу?

Уколико постоје такве групе, да ли су организоване на такав начин да омогућавају женама једнак приступ економским могућностима путем запошљавања и самозапошљавања? Уколико то није случај, какву функцију имају?

Да ли држава има неке тржишне објекте? Уколико има, да ли је посвећена пажња и женама на селу? Могу ли жене са села користити тржишне објекте (тржнице) за продају својих производа? Који проценат ових објеката користе жене са села?

Да ли је домет пољопривредних услуга израђен тако да директно допиру до жена? Који проценат кредита и зајмова из области пољопривреде се додјељује женама на селу?

Могу ли жене бити власници земље? Да ли власништво над земљом потиче од њихових мужева, очева или браће, ујака или нећака?

Да ли држава проводи било какву врсту аграрне реформе? Уколико је то случај, да ли то погађа жене које су титулари власништва над земљом?

Какве су посебне одредбе уведене да би се осигурали одговарајући животни услови за жене на селу?

Постоје ли посебне одредбе које се односе на смјештај, санитарије, електричну енергију, снабдијевање водом у вези са потребама жена на селу?

Постоје ли посебне одредбе које се односе на транспорт и саобраћај које су у вези са потребама жена на селу?

Када се сматра да је неопходна реформа санитарија, електричне енергије, снабдијевања водом као посебних потреба жена на селу? Да ли су жене на селу укључене у процесе планирања и доношења одлука?

У којим активностима заједнице учествују жене? Им ли неких религиозних или културних традиција које спречавају учешће жена?

Члан 15: Једнакост пред законом у грађанским парничним предметима

Државе чланице признају женама једнака права пред законом као и мушкарцима.

Државе чланице признају женама једнаку правну способност у грађанским стварима као и мушкарцима и дају им једнаке могућности да се њоме користе. Оне посебно дају женама једнака права на закључење уговора и управљање имовином и третирају их равноправно у свим фазама поступка пред судом.

Државе чланице су сагласне да се сви напори и сви други приватни инструменти било које врсте чије правно дејство има за циљ да ограничи правну способност жена сматрају ништавим и неважећим.

Државе чланице признају женама и мушкарцима једнака права у погледу закона о кретању лица и слободе избора мјеста боравка и пребивалишта.

Коментар

Члан 15 обавезује државе чланице да осигурају женама правну аутономију тиме што им гарантују једнака права пред законом као и мушкарцима. Женама се, такође, мора гарантовати и једнака правна способност у грађанским парничним предметима као и мушкарцима, те исте могућности да се њоме користе. Области правне способности, укључујући и оне које се односе на закључивање уговора, имовину и судске процесе, у којима је женама традиционално додијељен слабији статус него мушкарцима, су нарочито подцртане. Сходно томе, сваки закон који ограничава правну способност жене да закључује уговоре, ограничава њено право на посједовање и управљање имовином, односно сваки закон који ограничава њену правну способност да заступа своје интересе пред судом, мора бити стављен ван снаге или се морају извршити измјене и допуне тог закона, а државе чланице су дужне предузети позитивне мјере да укину праксе такве природе.

Општа препорука 21, која се односи на једнакост у брачним и породичним односима, објашњава значај женских права која су гарантована чланом 15. Ограничења која се односе на

правну способност жена да закључују уговоре, приступ кредитима и питањима у вези са власништвом у великој мјери условљавају статус жена као и оних који су овисни од њих. Ограничења у вези са парничним поступцима, укључујући и недостатак приступа правном савјетовању, недостатак правне способности или неравноправан статус у погледу потврда и доказног материјала у судници, ускраћују женама њихово право на равноправност са мушкарцима, и ограничавају њихову способност у погледу њиховог статуса и статуса оних који од њих овисе. Државе чланице су према члану 15 ограничене не само на то да изврше измјене и допуне закона и предузму позитивне мјере како би осигурале женама пуну равноправност у грађанском праву, већ су њихове одговорности проширене и на поништавање приватних уговора којима се ограничава њихова правна и грађанска способност.

Члан 15 (4) налаже равноправност пред законом у погледу слободе кретања особа, избора мјеста боравка и пребивалишта, Конвенција јасно наводи да ограничења на право жене да изабере пребивалиште на истој основи као и мушкарац може бити ограничено и приступом суду у земљи у којој живи и спријечити је да напусти земљу по свом слободном избору и вољи што је у том случају у конфликту са чланом 15. Надаље, сматра се да је сваки закон који подржава концепт да је удата жена овисна о праву мужа да изабере мјесто боравка, у оквиру овог члана, дискриминаторне природе, као и сваки обичај или пракса који се придржава таквих концепата.

Одговорност и примјена: Питања

Да ли жене формално имају равноправан третман као и мушкарци у погледу њихове правне способности да закључују уговоре и управљају власништвом? Да ли постоје икакви закони којим је то условљено? Уколико је то случај, на који начин? Када ће такви закони бити усвојени?

Да ли жене имају право да закључују уговоре у погледу кредита, непокретне имовине и других трансакција у вези са власништвом, као и у погледу трговинских трансакција, у своје властито име? Могу ли жене добијати здравствене услуге, нпр. контрацепцију, без допуштења њихових мужева?

Да ли жене имају иста права да управљају власништвом? Могу ли жене бити носиоци тестамена или управљати заоставштином када је у питању имовина?

Да ли жене имају право склапања опорукe над власништвом без сагласности мушког сродника, без обзира на то да ли је имовина стечена за вријеме брака, приликом склапања брака или прије склапања брака? Уколико то није случај, зашто?

Да ли је земља спровела обавезу из члана 15(3) да сви уговори и сви други приватни инструменти било које врсте, чије правно дјеловање има за циљ да ограничи правну способност жена, буду проглашени ништавним и неважећим? Такви уговори и инструменти укључују и брачне уговоре који умањују правну способност жене и трговинске уговоре у којима се жена одриче свог права да преговара у своје властито име.

Да ли жене имају једнак третман пред судом? Могу ли жене бити тужене или тужити у своје властито име? Могу ли жене обављати функције у правном систему на истој основи као и мушкарци? Да ли је свједочење жене исте тежине као и свједочење мушкарца? Да ли жене адвокати имају право да заступају клијенте на суду? Да ли жене имају право да буду у пороти или у другим грађанским вијећима? Могу ли жене радити у судству, у грађанским судовима, судовима за обичајно право, и религијским судовима? Да ли раде?

Да ли жене имају исти приступ правним услугама? Могу ли добити бесплатну правну помоћ уколико је нису способне платити? Уколико је доступна правна помоћ, да ли је подједнако доступна и мушкарцима и женама? Уколико је то случај, да ли су жене упућене и да ли то користе? Уколико не користе, зашто не користе?

Да ли се женама додјељују подједнаке одштете као и мушкарцима у сличним околностима? Да ли се мушкарци и жене осуђују на сличан начин у сличним ситуацијама?

Да ли се проводе нека истраживања у погледу доказног судског поступка и судских пракси које имају различит утицај на жене и мушкарце?

Има ли неких правних концепата, попут посебне одбране, који се примјењују за жене, али не и за мушкарце?

Да ли су женама и мушкарцима дата иста права у погледу слободе кретања и слободе избора мјеста боравка? Имају ли жене право избора пребивалишта? Да ли традиције или обичаји спречавају жене да остваре то право?

Да ли брак ограничава право жене на избор пребивалишта?

Да ли пребивалиште жене зависи од њеног оца или мужа? Под којим условима она задржава своје изворно пребивалиште?

Да ли жене исељеници које привремено живе и раде у другим земљама имају иста права као и мушкарци да поведу своје супружнике, партнере, дјецу?

Члан 16: Брак и породични живот

Државе чланице предузимају све одговарајуће мјере ради отклањања дискриминације жена у свим питањима која се односе на брак и породичне односе, а посебно обезбјеђују, на основу равноправности мушкараца и жена:

- а. једнако право на склапање брака;
- б. једнако право на слободан избор брачног друга и склапање брака само по слободној вољи и уз потпуну сагласност;
- в. једнака права и одговорности у браку и приликом развода;
- г. једнака родитељска права и обавезе у односу на дјецу, без обзира на брачни статус. У свим овим случајевима интереси дјете морају бити на првом мјесту;
- д. једнака права да слободно и одговорно одлучују о планирању породице, као и да имају приступ информацијама, образовању и средствима која ће им омогућити да се користе овим правима;
- е. једнака права и одговорности у погледу старатељства, туторства, управљања имовином и усвајања дјете или сличних институција ако постоје у националном законодавству. У свим случајевима интереси дјете морају бити на првом мјесту;
- ж. једнака лична права мужа и жене, укључујући право на избор породичног имена, професије и занимања;
- з. једнака права оба брачна друга у погледу власништва над имовином, односно стицања, управљања, уживања и отуђивања имовине, без обзира на то да ли се ово обавља бесплатно или за знатну материјалну награду.

Вјеридба и ступање дјетета у брак не може имати никаквих правних посљедица, а предузеће се све потребне мјере, укључујући законодавне, ради утврђивања минималних година живота за склапање брака, као и увођење обавезе да се брак склопи у званичној матичној канцеларији.

Коментар

Члан 16 обрађује дискриминацију жена у приватним сферама брака и породице. Неравноправност жена је најоштрије изражена можда баш у овим сферама. Многе државе одржавају дискриминаторне законе, док чак и у оним законима у којима постоји правна једнакост у овим сферама, жене имају улогу коју не дијеле и мушкарци, јер их сматрају инфериорним. Неравноправан положај жена у браку и породице често се темељи на традиционалним, обичајним и религиозним ставовима којима се женама додјељују посебне

улоге. Овакви ставови су дубоко укоријењени и тешко промјењиви. Из тог разлога, заиста, многе државе чланице су приступиле уз резервисан став према члану 16, дајући тиме на знање да нису довољно припремљене за укидање дискриминације у том контексту.

Значење члана 16 и дјелокруг обавеза утврђен овим чланом су детаљно објашњени у Општој препоруци 21 – једнакост у браку и породичним односима. Без обзира каква је врста породице у питању, Конвенција утврђује да се врста породице и концепт може имати варијације у пракси – третман жена у породици и по закону и у пракси мора одговарати начелима једнакости и правде за све људе, како је утврђено чланом 2 Конвенције.

Опсег обавеза који утврђен чланом 16 је широк. Државе чланице су дужне укинути и предузети мјере за спречавање полигамије, те осигурати да жене имају право избора да ли ће се удати, када ће се удати и за кога ће се удати, и тиме се, између осталог, спречавају наметнути бракови и поновни бракови. Државе чланице су дужне предузети посебне мјере у вези са ступањем дјецe у брак и њиховом вјеридбом, којима ће се такви бракови и вјеридбе сматрати правно неважећима. Минимална граница старосне доби за ступање у брак, према Конвенцији, је 18 година и за жену и за мушкарца, што треба утврдити законом и спровести, а државе би требале увести и обавезу да се бракови склапају у званичној матичној канцеларији.

Државе су дужне осигурати иста права и обавезе женама као и мушкарцима за вријеме брака и приликом престанка, било да је до тога дошло због развода или због смрти. Родитељи дјецe, без обзира да ли су она рођена у брачној заједници или ван ње, треба да имају равноправан положај: женама се морају утврдити иста права као и мушкарцима када су у питању њихова дјецa, путем правних концепата, попут старатељства, усвајања, а мушкарци дијеле исту одговорност према дјеци, укључујући његу и финансијско старање.

Равноправан положај жена и мушкараца за вријеме брака, утврђен чланом 16 обухвата и једнакост у избору репродукције и право на приступ средствима за остваривање тог избора. Практике принуђивања и насилне трудноће, абортуси и стерилизације су искључене овим чланом, а истовремено овај члан обавезује земље да стварају климу у којој је доступан информисан избор. Равноправност у браку такође подразумијева једнака права на избор професије или занимања и презимена. Било који закон или обичај који приморава жену да промијени своје име при ступању у брак, и након престанка брака, ускраћује жени равноправан положај у браку и породичним односима.

Равноправан положај у браку обухвата и једнак приступ и способност у питањима власништва. Како је објашњено у Препоруци 21 Конвенције, једнак приступ и способност у овим питањима налаже укидање дискриминације у подјели власништва приликом развода или у случају смрти и признавање права супруга и *de facto* супруга на половину брачне имовине, без обзира да ли су оне финансијски допринијеле стицању те имовине.

Породично насиље није експлицитно обрађено у члану 16, али су обавезе из овог члана и насиље над женама обрађени у Општој препоруци 19. Препорука обрађује породично насиље као једну од најподмуклијих врста насиља над женама и подвлачи да оно поприма многе облике, укључујући физичко малтретирање, силовање, ментално насиље. Комитет препоручује увођење посебних заштитних закона који ће се бавити насиљем у породици, успостављање заштитних услуга и услуга помоћи женама и обуку у циљу освјешћивања о равноправности полова за судије и службенике који спроводе закон. У Општој препоруци 21 налаже се државама чланицама да испоштују Општу препоруку 19 као би жене и у јавном и у породичном животу биле ослобођене насиља по основу пола.

Одговорност и примјена: Питања

Да ли су породични односи уређени грађанским законом, религијским законима, обичајним правима, или комбинацијом ових закона? Молимо вас да објасните. Према овим законима, да ли жене имају исти третман као и мушкарци?

Које врсте или форме породице постоје у оквиру грађанског закона, религијских закона и обичајних права? Да ли су то бракови, заједнице, партнерства или неки други облици заједничког живљења? Да ли држава признаје те облике?

Да ли жене имају исту слободу на избор брачног друга као и мушкарци? Да ли је држава осигурала да се сви бракови склапају само по слободној вољи и уз потпуну сагласност жена? На које начине?

Да ли мушкарци и жене имају једнака права за вријеме трајања брака? Уколико то није случај, као се те разлике очитују и у закону и пракси, и у традиционалним правним системима?

Да ли је полигамија дозвољена законом? Уколико јесте, који је то закон? Да ли се то дешава у пракси? Колики је проценат полигамних бракова?

Каква су права и обавезе мужева према женама и жена према мужевима у полигамним браковима?

Која су права и обавезе мушкараца и жена који живе заједно као муж и жена без правно закљученог брака, у односу једног према другом и према њиховој дјеци?

Да ли жене имају иста права као и мушкарци на избор професије и занимања? Да ли се брак одражава на та права? Уколико је то случај, да ли су жене упознате са својим правима? Да ли остварују своја права?

Да ли жене имају иста права као и мушкарци да посједују, стичу, управљају и располажу власништвом? Уколико је муж банкротирао, како се то одражава на права супруге?

Да ли жене имају исто право гласа као њихови мужеви у управљању и у располагању над имовином коју су стекли за вријеме брака? Да ли располагање власништвом укључује сагласност другог брачног друга?

Да ли је развод доступан мушкарцима и женама на истој основи? Да ли постоји развод уз одрицање права, било по закону или у пракси? Да ли постоји евиденција о разводима?

По престанку брака, каква су права супруге у вези са власништвом? Да ли су иста као и права мужа?

Какве су правне обавезе плаћања издржавања за разведеног мужа или супругу? Да ли жене имају право на издржавање приликом развода? Уколико је то случај, да ли се то спроводи у пракси?

Како се врши подјела власништва након развода? Да ли се рад жене у кући или њен неплаћени пољопривредни рад рачуна као допринос у стицању добара власништва? Да ли се тај рад одражава на подјелу власништва при разводу?

Каква права имају они који живе у неформалној заједници као муж и жена а који нису вјенчани у односу на власништво, током трајања таквог односа или по престанку? Да ли ти партнери имају право на издржавање за вријеме таквог односа или по престанку?

Какав је закон и пракса у погледу злоупотребе супруга и de facto супруга?

Да ли жене имају право да по слободној вољи одлучују о броју дјеце и њиховом просторном смјештају? Имају ли приступ информативним услугама планирања породице без тражења ичије сагласности? Да ли у пракси они који пружају услуге информисања о планирању породице пружају информације и третман женама без знања и сагласности њихових мужева?

Да ли постоји државна политика за планирање породице? Уколико је то случај, каква је то политика? Да ли подразумијева приступ информацијама планирања породице, едукацију или услуге? Постоји ли посебне законске одредбе које се односе на снабдијевање информацијама о планирању породице, едукацији или услугама?

Постоје ли икакви фактори које спречавају жене у остваривању њихових права за информисање о планирању породице, едукацију или услуге? Уколико је то случај, какве су то баријере? Јесу ли предузете икакве мјере за рјешавање такве ситуације?

Да ли жене имају иста права као и мушкарци у погледу брачног статуса, да доносе одлуке о васпитању њихове дјеце?

Да ли жене имају право да задрже своје властито презиме у браку? Уколико је то случај, колики је проценат жена које су задржале своје презиме при склапању брака? Опишите закон у дијелу који се односи на презиме. Да ли жене имају иста права да предложе своје презиме као презиме породице? Могу ли додати своје презиме уз мужевљево презиме? Колики је проценат жена које предлажу своје презиме као породично презиме или оних жена које су додале своје презиме уз презиме мужа? Да ли жене имају своја права у погледу избора презимена за дјецу? Уколико имају, да ли су упознате о својим правима и да ли их остварују?

Да ли жене имају иста права на старатељство над дјецом као и мушкарци? Да ли су та права, уколико их имају, одређена брачним статусом жене?

Ко води бригу о дјетету као природни старатељ? Да ли жене имају иста права у питањима старатељства над дјецом и усвајањем дјеце?

Приликом развода или завршетка заједничког живота, коме се повјеравају дјеца? А након смрти мужа? Да ли практични резултати у вези са питањима старатељства одражавају оно што је написано у закону?

Да ли се од очева дјеце захтијева да плаћају алиментацију? Да ли се плаћање алиментације врши у пракси?

Да ли самостални/самохрани родитељи имају право на одговарајућу подршку другог родитеља? Да ли се то право примјењује? На који начин?

Каква су права сурогат мајки, односно мајки дјеце која се рађају вјештачким путем?

Да ли постоје одредбе којим се утврђује минимална старосна граница за ступање у брак за жене и мушкарце? Како се примјењује? Колика је минимална старосна доб за ступање у брак? Постоје ли неки изузеци када је у питању минимална старосна граница? По којој основи се утврђују ти изузеци?

Да ли је ступање дјеце у брак обичај у неким подручјима или у оквиру неких посебних група? Да ли је легализовано? Уколико јесте, као се то одражава на избор жене за ступање у брак?

Да ли је вјеридба дјеце забрањена? Уколико је држава по традицији усвојила вјеридбе и бракове дјеце, постоје ли закони којим се ограничава таква пракса? Уколико постоје, да ли ти закони имају утицаја на традиционалне обичаје у вези са вјеридбом дјеце?

Постоји ли законска одредба којом се утврђује прихватљива минимална старосна доб за сексуалне односе? Да ли је утврђена иста старосна доб за жене и мушкарце? Да ли сексуални односи испод утврђене минималне старосне границе подлијежу кривичним казнама? Уколико постоји утврђена старосна граница за сексуалне односе, да ли одговара минималној старосној доби за брак?

Да ли се евидентирање бракова и развода налаже законом? Постоје ли поступци за регистрацију бракова? Уколико постоје, какви су и на који начин се проводе?

Да ли су доступне информације о законима који регулишу питања минималне старосне доби за ступање у брак, сагласности за ступање у брак и регистрацију брака?

Да ли је обичајно право или законски утврђено да се плаћа откуп невјесте или мираз? У држава чланицама које имају дуалне или плуралне правне системе, каква је функција статутарних закона и њихово тумачење и обичајних права и религијских закона у вези са откупом невјесте или миразом? Као се откуп невјесте или мираз одражава на равноправност жена? Уколико су

усвојени закони који регулишу питања откупа невјесте или мираза, да ли се проводе? Какав је утицај таквих закона?

Какви су прописи у вези са наслеђством? Да ли су повољни по жене? Уколико јесу, да ли их жене користе?

Законски и у пракси, каква су права и обавезе удовица? На који начин, уколико је то случај, се разликују од права и обавеза за удовце? Да ли се од жена тражи да обаве неку врсту ритуала прочишћења приликом смрти њихових мужева? Уколико је то случај, да ли удовци морају обавити исте ритуале? Какав је социјални статус удовица? Да ли се њихов статус разликује од статуса удоваца?

Да ли удовице и кћерке преминулих имају право да наслиједе земљу или другу врсту власништва уколико нема опоруче? Уколико имају таква права, да ли су она иста као и за синове и удовце? Може ли удовица или кћерка добити власништво из опоруче? Уколико је то случај, има ли неких обичајних или законских ограничења у вези са тестаментима којим се условљава исти дио власништва за удовице и кћерке као и за мушкарце и синове?

Да ли било гдје у земљи постоји нека група која проводи обичај да се жена удовица мора удати за брата преминулог мужа?

Колики је проценат домаћинстава које воде жене? Колики је проценат сиромашних домаћинстава које воде жене?